

PROF.DR. SEMİH TEZCAN

(3 Aralık 1942-14 Eylül 2017)

Aslıhan Dinçer*

**ANI BEYÂN İDER KİM H'ÂCE-İ MUHTEREMÜM PROF. DR.
SEMİH TEZCAN BEKÂYA İRTİHÂL EYLEDİ****

“Meğer kim Eylül ayının on dördüncü günü idi. Berlin’den İstanbul’a kadem basub kazâ-i Bodrum’a intikâlini beklemekle meşgûl iken ol maħalde sağ işi sol oldu, göğsünde füc’eten beliren fenalık sekte-i kalbden haber getürdi ve ecel mühlet virmeyüb eṭibbâ ‘ilâcdan ‘âciz kaldı, ol vaḳt anuḳ dahı keṣtî-i ‘ömri ğarîḳ-i baħr-ı memât oldu.

Sür‘at-i medya-i dijital ḳahr idüb ol acı hâl neyise her yirde duyuldu. Yalnız refîḳa-i muhteremelerine şol resm ile haber virildi kim zât-ı rüşen-zamîr nâ-gâh hasta düşdi tüz gelinsün. Ol dahı hemândem yola revân olub Bodrum’dan ḳarşu geldi. Dârü’ş-şifâya varıcaḳ anuḳ nerde idüğin sordı, pes aḳa eyitdiler. Ol dem ‘aḳl u ḳarârı gidüb elem denizine ğark oldu. Min-bâ’d kimesneden medâr-ı tesellî bulmadı. Çâr u nâçâr ḳapusın açdı içeri girdi, gördi kim ol dost-ı ‘azîzi uykusına dalmış uyur idi.

* Yrd.Doç.Dr., *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çiğli-İzmir/Türkiye, aslihandincer@gmail.com*

** “Değerlilerin ölümleri” için kaleme alınan geleneksel metinlerin dilince olan bu veda, hocamın mizacına üzücü bir atıftır. O, yazılarında çeşitli dil oyunlarına sıklıkla başvurur; metinlerarası ilişkiler kurmayı sever; gündelik konuşmalarda bile bazen kuru anlatımları yakın ve uzak çağrışımlar, alışılmamış bağdaştırmalar, sapmalar ya da zekice kurgulanmış kimi ifadelerle değiştirirdi.

Ol gice beklenüb pes irte dānā-i Türkolojiya; evlād u ‘ıyāl, aḥbāb u yār bilesince andan kaldırılıb Anḳara’ya getirüldi. Pazar günü cümle erkān biriküb Maltepe’de namāzın edā itdiler. Girürek Ḳarşıyaḳa’da ihzār idilen ārāmḡah-ı ebedisine naḳl u defn olundı ve daḥı ḳabri başında bir merāsım icrā’ idildi. Kerīmeleri, anuḡ rūḥ-ı pāki iḡün yazdıḡı nuṡḳ-ı vedāyı ḡazırına ḳırāat itdi.

Ol, ‘azm-ı rāh-ı bekā eyledikde ömr-i şerifi yetmiş dördü tecāvüz itmişidi. İnsān-ı kāmil, h’āce-i bī-naẓır, ‘ināyet-perver bir dost idi. Vaḳta ki ḳalemi elinden düşdi, işledüḡi birḳoḳ işleri daḥı nā-tamām kaldı. Rūḡı şād, ismi pāy-dār olsun... Ḥātura-i necibānesini kemāl-i minnet ü ḡürmet ile yād iderüm.”

* * *

Dede Korkut Kitabı’nı ilk kez dünyaya tanıtan Alman diplomatı, doğubilimci Henrich Friedrich von Diez’in ölümünün iki yüzüncü yılı dolayısıyla Berlin Devlet Kütüphanesi-Prusya Kültür Varlıkları tarafından bir sempozyum düzenlendi. 7-8 Eylül 2017 günlerinde Berlin’de yapılan bu uluslararası sempozyumda Diez’in kısmen Almancaya çevirdiḡi iki elyazması üzerine yeni görüŖ, düşünce ve belirlemelerini açıklamak üzere Prof. Dr. Semih Tezcan da bulunuyordu. Ancak bu sempozyumun son bilimsel etkinliḡi olarak kayıtlara geçeceḡini o da bilmiyordu.

14 Eylül 2017 günü Berlin’den İstanbul’a inmiş; Güllük’teki yazlıklarına geçmek için Sabiha Gökçen Havaalanında Bodrum uçaḡının kalkmasını bekliyordu. Bu sırada gelişen ani bir kalp krizi onu aramızdan ayırdı ve böylece 3 Aralık 1942’de Mersin’de başlayan yaşamı, 74 yıl sonra İstanbul’da hiç beklenmedik bir zamanda nihayete ulaştı.

Yayımlanmış incelemeleri, makaleleri, eleştiri yazıları, açıklama notları yanında henüz yayına sunmadıḡı çalışmalarının sayısı belki de daha çoktur. Zira çalışmayı planladığı konuların her birini ayrı dosyalar hâlinde biriktirir; yeri geldikçe onları kimi yeni kanıtlarla besler, tekrar rafa kaldırır; yorgunluḡunu birini elden bırakıp diğeriyle ele alarak gidermeyi tercih eder; acil gördüklerini öne çeker; bazı çalışmaları günlerce, aylarca, yıllarca süren araştırmalarıyla son şeklini aldıḡı hâlde içine sinmediğinden yine bekletir; bazılarını da bir kez daha eğilmek için hiç zaman bulamazdı. Ona bunu yaptıran tek dürtü ise gerçek bilgiyi bulma tutkusundaki titizlikti.

Dikkatini özellikle yoğunlaştırdığı çalışma alanları Eski Uygur, Karahanlı ve Harezmi Türkçeleri ile Eski Oğuz Türkçesi, Halaç Türkçesi, Dede Korkut Oğuznâmeleri, Oğuz Han anlatıları, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Azerbaycan halk edebiyatı olmakla birlikte kendini Türk dilinin bütün kollarından, tarihî Türk dili alanının bütün meselelerinden sorumlu tutar; Türk edebiyatı ile de özel olarak ilgilendirirdi.

Semih Tezcan’ın hayatında iz bırakan en önemli isimlerden birisi, Ankara Üniversitesindeki öğrencilik yıllarından itibaren tanıdığı ve kendisinden daima şükranla söz ettiği değerli hocası Prof. Dr. Saadet Çagatay’dır. Onun aracılığıyla Hamburg’daki Societas Uralo-Altaica’dan kazandığı burs, ona Alman Türkolojisini

yakından tanınmanın da yolunu açtı. Ve 1964'te kendisini doktora yapmak üzere Almanya'da buldu.

Burada ilk olarak Hamburg Üniversitesi, Önyasya Tarih ve Kültürü Enstitüsünde emekliye ayrılmadan hemen önce Annemarie von Gabain'den iki dönem Eski Uygurca; Yakut Türkçesi ve Orta Asya Uygur Sanatı dersleri aldı. Bu süreçte İranistik profesörü Wolfgang Lenz'in verdiği Sogdca derslerine de katıldı.

Almanya'daki bilim yolculuğunun ikinci evresini ise Göttingen Üniversitesi ve Gerhard Doerfer ile buluşması oluşturuordu.

Göttingen Üniversitesinde İranistik kürsüsünde görev yapan Gerhard Doerfer'den uzun yıllar Altayistik dersleri aldı. Burada birinci yan dal olarak İranistik, ikinci yan dal olarak da etnoloji okudu. Walter Hinz'den İran tarihi, Eski ve Orta Farsça ile Elamca dersleri aldı. Etnolojiiyi de Erhard Schlesier'in verdiği derslerden takip etti. Bunların yanı sıra üniversitedeki genel dilbilim derslerine de katılma fırsatı oldu.

1968 yılı, hem Semih Tezcan'ın akademik serüveninde, hem de Türkoloji çevrelerinde en fazla yankı uyandıran süreçlerden birisine sahne oldu. Vladimir Minorsky'nin 1917'de derleyip 1940'ta yayımlayabildiği metinler üzerinde çalışan Gerhard Doerfer, birçok arkaik özelliğini ve bunun karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları açısından taşıdığı önemi fark ederek 1967'de dikkatleri yeniden Halaç Türkçesine çekmişti. Bu bakımdan sahada yapılacak yeni derlemelere çok büyük anlamlar yüklüyor, fakat aradan geçen uzun zaman içinde Halaç Türkçesi konusunun kalmamış olabileceği ihtimali üzerinde de duruyordu. Onun hazırladığı bu araştırma zemininde Semih Tezcan, Hartwig Scheinhardt ve Wolfram Heschel, Göttingen Üniversitesi Derneğinin sağladığı destekle 1968'de Orta İran'a ilk bilimsel geziyi düzenledi.

Bu ilk gezi, Halaç Türkçesinin canlı varlığını ortaya koyunca 1969'da sahaya ikinci bir gezi daha düzenlendi. Yeni kayıtlar toplamaya giden çalışma ekibi ise bu defa Gerhard Doerfer, Semih Tezcan ve Perviz Recebi'den oluştu. Bu gezi sırasında İran'da tanıştıkları Musaiyib Arabgul, kendilerine malzemelerin derlenmesi ve deşifre edilmesi konusunda büyük yardımlarda bulundu ve onun İran'da başlayan bu katkıları, daha sonra Almanya'ya da taşıdı.

1970 yılında, Buda'nın öğretilerine karşı çıkan Brahmanlarla Budistler arasındaki düşmanlığı konu alan Eski Uygurca *İnsadi-Sūtra* üzerine hazırladığı tezini savunarak doktor unvanını kazandı. 1974'te Ankara Üniversitesine döndü, asistan olarak göreve başladı.

1974, ilerde üç kız sahibi olacağı meslektaşı Nuran Eğembir ile evlendiği yıl olmak bakımından da yaşamında özel bir anlam ifade etti.

1976'da *Hsüan Tsang Biyografisi, X. Bölüm* adlı takdim teziyle doçent unvanını aldı. 1984'te Almanya'nın Bavyera eyaletinin Bamberg şehrinde bulunan Otto-Friedrich Üniversitesine gitti ve 2008 yılına kadar burada görev yaptı.

Bu sürede yaşadığı ses getiren tecrübelerinden birisi, 2002’de Berlin-Brandenburg Temel ve Beşeri Bilimler Akademisinin Turfan projesi yürütücülüğüne getirilmesi idi. 2006’da TÜBA’nın “bilim ödülü”nü kazanması da takip eden yıllarda yaşadığı başka bir gelişme olarak dikkatleri çekti.

2008’de yeni görev yeri Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü oldu. Buradaki görevinden de 2015’te ayrıldı.

Avusturyalı Türkolog Andreas Tietze’nin vefatı ile yarım kalan *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*’nin sekiz cilt ve bir dizin olarak tamamlanması, üzerinde çalıştığı son projesi idi. Ancak TÜBA tarafından yürütülen, Kalkınma Bakanlığınca desteklenen bu projede sözlüğün yalnız A-B, C-E, F-J, K-L harflerini içeren dört cildi tamamlanabildi.

Andreas Tietze, sağlığında sözlüğünün A-E harflerini içeren ilk cildini yayımlayabilmiş; ancak kaybının ardından öğrencileri çalışmaya devam ederek F-J harflerinden oluşan ikinci cildi de yayımlamışlardı. Semih Tezcan ve diğer sözlük çalışanları ise bu iki cildi düzenleyip üç cilt hâline getirdiler. Dördüncü cildi de Tietze’nin malzemeleri üzerine inşa ettiler. Sonrakiler için de aynı yolu izleyeceklerdi. Çalışmalar hızla devam ediyordu. Derken sözlük, hâmisini ikinci kez yitirmiş oldu...

O, seçkin bir bilim insanı olduğu kadar heyecanını hiç yitirmeyen titiz ve candan bir öğreticidir. Kendisiyle çalışanlar, onunla yalnız ofisinde bir arada değillerdir. Tezcanlar’ın evi de bir okul ve dost buluşması mekânıdır. Birlikte saatlerce çalışılır, yorgun düşülür, kahve arası verilir, yemek yenir, sohbet edilir; sonra yine çalışılır, tartışılır, raf raf bilginin izi sürülür. Ama hep iyi niyet, anlayış, ciddiyet, disiplin olur.

İnanıldığı, kendisinde ışık yakaladığı öğrenci, onun için dikkate alınacak ve işlenecek bir maden mesabesinde. Bu yüzden çalışma programında mutlaka bu şanslı kişiler için de asla kayıp olarak görmediği zamanlar ayırmıştır. Üstelik bu dakikadan itibaren yalnız bir öğretici olmanın da ötesine geçmiştir; sahiplenmiş, korumuş, gözetmiş, iyilik istemiş, yol açmıştır.

Bütün bu gözlemler, 2008 Bilkent yıllarından başlayıp bugüne uzanan bir öğrencisi olmak ilgisine dayanır. Türk Edebiyatı Merkezinde açtığı “Dinî Kahramanlık Destanları”, “Oğuz Han Anlatıları”, “Dede Korkut Oğuznâmeleri” derslerini hayli defa almış olmak, bu öğrencilik sürecinin birinci basamağını oluşturur. İkincisi, biten her ders dönemiyle özgür bir takvime bağlanan çalışma saatleridir. Bu zaman aralıkları iki temel vurguya -Eski Uygur Türkçesi ve Halaç metinleri okumalarına- ayrılmıştır. Sürecin üçüncü parçası ise bir tür melez metin özelliği taşıyan doktora tezim “Kazan Oğuznamesi”ni yazdığım sıralarda biriktirdiğim sorularla ilgili konuşmalardan ibarettir. Bu resimle başlayan ilişkinin nihai toplamı ise on yıllık eşsiz bir dostluktur.

Bana inandı ve emek verdi. Minnetim, hüznüm, özlemim büyüktür...